

подальших публікаціях.

Обстежуючи дітей із ДЦП, нами було отримано підтвердження того, що у більшості дітей є своєрідність розвитку зорових та слухових операцій та функцій. З метою подолання труднощів, які виникають у дітей при навчанні, а саме при опануванні навички читання, розроблено методику корекційного впливу, яка спрямована як на подолання своєрідності розвитку зазначених операцій та функцій слухової та зорової модальностей, так і інших компонентів психологічної структури процесу читання, що стануть предметом висвітлення у наступних публікаціях.

Література:

1. Ільяна В.М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.03 / Валентина Михайлівна Ільяна. – К., 2010. – 221 с.
2. Радьгіна В.В. Особености сенсорного восприятия у детей с детским церебральным параличом. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Вип. 23, ч. 3. - Кам'янець-Подільський: Медобори, 2013. - 397 с.

УДК: 376-056.262/.263-056.36-053.4:316.77:37.012

Рецензент
Кобильченко В.В.,
доктор психологічних наук,
провідний науковий співробітник

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ТА ІНТЕЛЕКТУ

Бабич Н. М.

У статті висвітлені методичні засади дослідження стану сформованості комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту. Дане питання є неоднозначним, про що і йдеться в змісті публікації та висвітлюється стан вивчення даної проблеми в сучасній корекційній педагогіці. Підібраний комплекс методик для проведення педагогічної діагностики стану сформованості комунікативних навичок відповідно до визначених компонентів. Визначені рівні сформованості комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *комунікативні навички, комунікативна діяльність, діти з порушеннями зору та інтелекту.*

Методика исследования состояния сформированности коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с нарушениями зрения и интеллекта

В статье освещены методические основы исследования состояния сформированности коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с нарушениями зрения и интеллекта. Данный вопрос неоднозначен, что и раскрывается в публикации, а также говорится об изучении этой проблемы в современной коррекционной педагогике. Подобран комплекс методик для проведения педагогической диагностики состояния сформированности коммуникативных навыков соответственно к определенным составляющим компонентов. Определены уровни сформированности коммуникативных навыков детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: *коммуникативная деятельность, коммуникативные навыки, дети с нарушениями зрения и интеллекта.*

Methodology of research of state formation of communication skills among children of elder preschool age with some visual and intellectual destructions

In the articles lighted up children have methodical principles of research of the state of formed of communicative skills among children of elder preschool age with some visual and intellectual destructions. The problem is controversial, which is the matter of publication's content, and the status of studying such a problem within the modern correctional pedagogics is also elucidated here. A neat complex of methodologies is for pedagogical diagnostics of the state of formed of communicative skills in accordance with certain components. The Levels of formed of communicative skills of children of elder preschool age are certain.

Key words: *communicative activity, communicative skills, children with visual and intellectual destructions.*

Вивчення процесів становлення комунікації у дітей дошкільного віку на сучасному етапі є надзвичайно важливим завданням, так як дозволяє прогнозувати труднощі комунікативної взаємодії між дітьми. Комунікативний підхід до вирішення проблеми розвитку здібностей дитини до спілкування вказує на те, що не можна навчитись розуміти іншу людину, не вступивши в особистісні стосунки з нею.

Аналіз першоджерел з проблеми діагностики і формування комунікативних навичок у дітей з нормальним розвитком (О. Бодальов, А. Золотнякова, В. Лабунська, М. Лісіна, , Т. Піроженко, А. Руська, Г. Чірка та ін.), у осіб з порушеннями зору (Л. Вавіна, І. Гудим, В. Денісіна, М. Заорська, В. Кобильченко, І. Моргуліс та ін.) та у дітей з порушеннями інтелекту (М. Гнезділов, О. Грабаров, К. Грачова, Г. Дульнев, М. Кузьмицька, Л. Логвінова, В. Петрова, Е. Сеген, Г. Цикото, А. Юдилевич та ін.) дав змогу з'ясувати важливість врахування специфічних особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку різних нозологій при організації і розробці методики діагностики стану сформованості комунікативних навичок.

Комунікативна сфера дитини складна і багатогранна. Важливий принцип діагностики її складової, а саме комунікативних навичок – це комплексне дослідження всіх компонентів та їх взаємозв'язок. Цей взаємозв'язок відбувається різними комунікативними засобами (вербальними і невербальними), в різних формах (діалог, бесіда, керування, наслідування та ін.), при використанні різних типів взаємодії (встановлення зворотного зв'язку, конкуренція, співпраця, пристосування). Важливо зауважити, що відмінною рисою діагностики комунікативних навичок є не вивчення елементарних, мовних одиниць, а оволодіння дітьми здатністю користуватись вербальною або невербальною комунікацією як засобом взаємодії у спілкуванні з оточуючими людьми.

В психолого-педагогічній літературі не існує спільного підходу до діагностики комунікативної діяльності, зокрема стану сформованості комунікативних навичок.

Г. Андреева пропонує в якості таких критеріїв визначати ступінь розвитку вмінь та навичок, які відповідають трьом сторонам спілкування: комунікативній (вміння чітко висловлювати свої думки, аргументувати, аналізувати висловлювання), перцептивній (вміння слухати і чути, правильно інтерпретувати висловлювання, розуміти підтекст) та інтерактивній (самоорганізація, вміння вести бесіду, вміння зацікавити розмовою) [1]. Інші в якості критеріїв оцінки виокремлюють поняття «відношення» (функціонально-рольові, емоційно-оціночні та особистісно-змістовні) [2].

Деякі вчені для діагностики комунікативної сфери пропонують визначати домінуючу «форму спілкування» (ділову, пізнавальну або особистісну) відповідно віку дитини, або досліджувати міжособистісні процеси: «спілкування», «взаємодію», «міжособистісні відносини»[4].

Для діагностики комунікативних навичок потрібно використовувати цілий ряд методик, які досліджують не тільки особливості взаємовідносин з іншими людьми, але й особливості розвитку даної дитини, характерні риси особистості, самооцінку, стан емоційної сфери дитини [6]. Так педагогічна діагностика включає в себе діагностичні завдання, які

спрямовані на визначення рівня володіння способами дій, знаннями і вміннями, реалізацією свого досвіду в різних умовах діяльності. Вона дозволяє за допомогою відносно короткого часу визначити рівень сформованості комунікативних навичок відносно певного визначеного для дітей даної вікової категорії рівня, або відхилення від цього рівня в ту чи іншу сторону. Цінність діагностичних методик залежить від можливостей і границь тлумачення отриманих з їх допомогою результатів, і в першу чергу, від їх змісту і того, яких сторін комунікативного акту вони торкаються. Так дані педагогічної діагностики орієнтують дослідників на аналіз когнітивного, емоційного, мотиваційного і поведінкового досвіду дитини і використання цього досвіду в різних варіативних умовах. Саме ці сфери особистості дошкільника визначають цілісність, структурованість, спрямованість особистості дитини. Ця позиція висвітлена в дослідженнях М. Крулехт, О. Дибіної та ін.

Для нашого дослідження найбільш оптимальним є використання саме педагогічної діагностики. Це пояснюється тим, що вона забезпечує зворотній зв'язок системи «педагог-дитина». А педагог є основною постаттю даного процесу.

Сучасний підхід до педагогічної діагностики передбачає створення педагогами умов для її організації. Важливим фактором проведення діагностики є визначення структури дефекту, а саме даних про фізіологічний стан дитини з порушеннями зору та інтелекту. Віковий фактор розглядається як не менш важливий компонент, який визначає специфіку багатьох відхилень, в тому числі у розвитку комунікативних навичок [5].

Отже, як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, комунікативна діяльність детермінована станом зорового аналізатора і інтелектуального розвитку [3]. Однак ще й дотепер в корекційній педагогіці не розглядалось питання сформованості комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку, які мають складний дефект, а саме порушення зору і інтелекту. Формування цих навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту передбачає, перш за все, проведення діагностики, оскільки відхилення з боку комунікативної сфери буде призводити в подальшому до порушення соціалізації та адаптації дитини в суспільстві, що, в свою чергу є необхідною умовою для повноцінного розвитку і розкриття можливостей кожної особистості.

Для діагностики комунікативних навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту потрібно використовувати валідні та надійні методики, які досліджують як суб'єктивні (внутрішні), так і об'єктивні (зовнішні) фактори формування комунікативних навичок. Важливим є кількісна оцінка і змістовний якісний аналіз стану сформованості комунікативних навичок дітей з порушеннями зору та інтелекту.

Відповідно до вище сказаного, було виділено два основних компоненти: внутрішньо особистісний та міжособистісний. Критеріями внутрішньоособистісного компоненту є: потреба дитини у комунікації (внутрішні ресурси: мотивація, спрямованість на комунікацію бажання отримати інформацію); індивідуальні особливості, які проявляються під час комунікативної діяльності і впливають на її зміст; орієнтація в комунікативній ситуації, а саме вміння звертатись з проханнями або запитаннями і відповідна адекватна реакція на відповіді; здатність проявляти зацікавленість до комунікативної діяльності та самовираження; володіння власними емоціями; здатність визначати власні комунікативні проблеми та шукати способи їх вирішення.

Критеріями міжособистісного компоненту є: здатність слухати і чути співрозмовника; адекватна реакція на конкретну ситуацію під час комунікативної діяльності; вміння звернути на себе увагу та почати розмову; використання вербальних та невербальних засобів для встановлення контактів з оточуючими; здатність усвідомлювати та контролювати свою поведінку.

Відповідно, метою констатувального експерименту нашого дослідження було вивчення стану сформованості комунікативних навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту.

Адекватно меті були визначені такі завдання:

— визначити рівні сформованості даних навичок у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту;

— визначити стан сформованості комунікативних навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту.

З метою вирішення завдань констатувального етапу дослідження для обстеження було визначено три групи старших дошкільників: старші дошкільники з порушеними зору, старші дошкільники з розумовою відсталістю, старші дошкільники зі складним дефектом (порушення зору та легка розумова відсталість).

Для визначення рівня сформованості комунікативних навичок старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту був складений комплекс діагностичних методик, який був об'єднаний в дві групи відповідно до виділених основних компонентів :

I група – методики, які дозволили дослідити особливості сформованості у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту уявлень про себе (самооцінка), їх діяльність та особистісні характеристики які важливі для комунікативної діяльності, особливості емоційної сфери.

II група – методики, які були спрямовані на діагностику у дитини здатності до взаємодії з однолітками і дорослими, стану сформованості соціокультурних навичок, особливості поведінки при взаємодії з однолітками та дорослими.

До першої групи методик ми включили:

методику для виявлення рівня розвитку комунікативної діяльності дітей М .Лісіної;

- методику «Азбука настрою» Н .Белопольської;
- діагностику сенсомоторного розвитку (розділ «Мова») Хельгі Зіннхуберг;
- методика «Емоційні обличчя» Н .Семаго.

До другої групи методик ми включили:

- методика СОМОР (дослідження суб'єктивної оцінки міжособистісних відношень дитини);
- тест на тривожність (Р .Темпл, В .Амен, М .Дорки);
- тест «Маски» А .Щетиніної (дослідження спілкування з однолітками);
- тест «Руки» (проективна методика на вивчення відношення до соціуму).

Особливу увагу в нашому дослідженні ми приділили підбору матеріалу та обладнання для виконання діагностичних завдань. Надавали перевагу діагностичному інструментарію, який допомагав стимулювати, підказувати зміст і способи виконання діагностичного завдання. Одним із основних моментів в організації педагогічної діагностики дітей з порушеннями зору та інтелекту — є активізація їх активності і самостійності. Це тісно пов'язано з розвитком потреби і мотивів виконання діагностичних завдань. Використовуються різні путі активізації старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту:

— педагог є ініціатором, пропонує і при цьому демонструє власну зацікавленість, або створює пошукову ситуацію;

— педагог підключається до виконання завдання, яке робить дитина або відмовляється робити.

Також використовувались завдання з «відкритим» кінцем, коли діти при бажанні могли продовжити його, поки не вичерпають цікавість. Таким чином, мотивація визначала активність дітей та підвищувала результативність виконання діагностичного завдання.

При підборі матеріалу важливим фактором було врахування зорових та інтелектуальних можливостей кожної дитини, а саме:

- відповідність матеріалу змісту завдання для певної вікової категорії, а також реального стану зору та рівню інтелектуального розвитку;
- реалістичність об'єктів та їх зображень;
- доступність матеріалу до сприймання кожною дитиною;
- діагностична доцільність його використання;

- зовнішня привабливість і естетичність;
- адаптація дібраного матеріалу до особливостей зорового сприймання дітей з порушеннями зору (використання оптимального розміру відповідного зорового діагнозу, виключення зайвих деталей, підсилення контрастності зображення, озвучення тощо).

Також нами були визначені три рівні сформованості комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту.

Високий рівень сформованості комунікативних навичок старшого дошкільника характеризується високою спрямованістю на соціальну взаємодію. Дитина легко контактує з дорослим або однолітком, налаштована на співпрацю і спільну гру, виявляє стійкість поведінки в різних ситуаціях, легко адаптується в нових умовах, не виявляє підвищеного занепокоєння, тривожності і страху в незвичній ситуації чи обстановці. Характерна занижена вразливість і агресивність. Переважає гарний настрій, здатність до співчуття.

Достатній рівень характеризується не вираженою спрямованістю на соціальну взаємодію. Діти насторожено контактують з оточуючими, не виявляючи зацікавленість у спільній діяльності. Але вони відповідають на комунікацію і можуть співвідносити свої дії, думки, установки з потребами співрозмовника. Такі діти недостатньо стійкі у стресових ситуаціях, дещо нетерпимі до дискомфорту, що виявляється у тривожності, руховій активності, емоційній напрузі, занепокоєнні. У них підвищені показники вразливості та агресивності.

Низький рівень характеризується низькою спрямованістю на соціальну взаємодію або її відсутністю. Діти неохоче або зовсім не вступають в контакт з оточуючими, їх важко зацікавити і залучити до спільної діяльності або гри. Хоча присутня реакція на звернення співрозмовника, коментування та повідомлення на побутовому рівні. Вони не стійкі в умовах стресових ситуацій, не терпимі до дискомфорту. Такі діти схильні до замкнутості, емоційної нестабільності. Характерна підвищена вразливість і агресивність.

На даний момент нами проводиться кількісний і якісний аналіз отриманих результатів костатувального дослідження. Але вже на даному етапі можна сказати, що стан сформованості комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту прямо чи опосередковано пов'язаний з порушенням як зору, так і інтелекту.

Література:

1. Андреева Г.М. Социальная психология: [учеб. пособие для вузов] / Г.М.Андреева. – М: Аспект Пресс, 2005. – 302 с.
2. Петровский А.В. Общая психология: [учеб. для студ. высш. педучеб. завед.] / Петровский А.В., Ярошевский М.Г., Брушлинский А.В. – М:1998. – 512 с.
3. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та інтелекту / [за ред. В.І.Бондаря, Л.С.Вавіної, В.В.Тарасун]. – К.:2008 – 284 с.
4. Развитие общения у дошкольников [под. ред. А.В. Запорожца и М.И. Лисиной]. – М: Педагогика, 1974. – 288 с.
5. Сухарева Г.Е. Теория и практика коррекционного обучения дошкольников с речевыми нарушениями / Г.Е.Сухарева. – М.:1991.
6. Щетинина А.М. Диагностика социального развития ребенка: [учеб. методич. пособие] / А.М. Щетинина. – Великий Новгород: Нов.ГУ им. Ярослава Мудрого, 2000. – 88 с.

УДК: 376.02

ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Базилевська О. О.

У статті розглядається розкриття всебічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами засобами образотворчого мистецтва.